

EEN NIEUWE VITALE KENNISRUIJITE

Dr. S.A. de Groot (onderzoeker en publicist), 19 December 2014

Afgelopen week stuurden vooraanstaande Nederlandse wetenschappers het kabinet een brandbrief als reactie op het voorstel van dit kabinet over de besteding van onderzoeksgelden. Het kabinet is voornemens om de 350 miljoen euro subsidie die bestemd is voor fundamenteel onderzoek, voortaan alleen nog uit te geven aan sectoren die de Nederlandse economie sterker maken, de zogenoemde topsectoren. Aard van de kritiek van de wetenschappers, 69 van de 73 Spinozapremie-ontvangers, is dat wetenschappelijk onderzoek zich niet zo simpel definiëren als het kabinet nu doet en dat het 'kortzichtig' is om anderen dan wetenschappers de grote onderzoeksvragen te laten definiëren.

Het morrelen aan de wetenschap is reeds enkele jaren aan de gang. De Brits-Hongaarse socioloog en hoogleraar Frank Furedi spreekt over een maatschappelijke beweging naar 'kennis zonder betekenis, als gevolg van een transformatie van kennis naar een hapklaar product. Het kennisproduct wordt berooft van elke intrinsieke waarde of betekenis, en de kennis die door de kooplui van de kenniseconomie wordt uitgevend is in feite een platvloerse karikatuur van zichzelf.' De traditionele (positivistische) opvattingen over kennis zijn in zwang gekomen door invloed van het sociaal-constructivistisch denken in de jaren 60- van de vorige eeuw. Het sociaal-constructivisme kent de opvatting dat mensen op een actieve manier nieuwe kennis en waarheden construeren als ze interacteren met hun omgeving, afhankelijk van het gekozen gezichtspunt. Deze visie staat in het bijzonder vijandig tegenover het gezag van zuiver wetenschappelijk onderzoek en neemt volgens Furedi een geprivilegieerde positie in die in belangrijke mate bepalend is voor de status, de verdeling van middelen, en attitudes en oriëntaties in het algemeen. Mede gevoed door de door Giddens ontwikkelde modus-2 kennisproductie (de mens is handelingsbekwaam en 'knowledgeable'; hij kan met zijn daden een verandering aanbrengen in het verloop van de gebeurtenissen in de wereld) worden kennis, onderwijs, kunst en cultuur in ons land in toenemende mate worden niet bevorderd vanwege hun mogelijke inherente kwaliteiten, maar vanwege de rol van kennis als economisch nut en maatschappelijk en praktische toepassing (science for society). Mede onder invloed van het denken van wetenschapsfilosofen Popper en Bhaskar zijn we beland in een Kritisch Realistisch tijdperk, waarbij we onderscheid maken tussen empirische kennis, feitelijke en niet-feitelijke kennis waarop we verschillende werkelijkheden tot nieuwe en

verschillende waarheden bombarderen. Objectieve (wetenschappelijke) kennis is gedevalueerd tot gedemocratiseerde en daarmee onderhandelbare kennis. Tegenwoordig verwerft men positie in de 'kenniseconomie door het aantal 'friends', 'likes' en 'trending topics'. Kwantiteit boven kwaliteit en inhoud. Castell's network society waarin de grootste schreeuwers en graaiers het voor het zeggen hebben lijkt een feit.

Wetenschap dient tegenwoordig maatschappelijke relevantie te hebben, toepassingsgericht, vraag- en praktijkgericht te zijn. Wetenschap om wetenschap is binnen dit scenario een maatschappelijke zonde. Overheid, markt en samenleving hanteren hiermee een meer instrumentalistische houding tegenover kennis met als dieptepunt met recente voorstel van het Kabinet om de besteding van onderzoeksgelden van 350 miljoen euro te laten bepalen door anderen dan de wetenschap.

Het Kabinet stelt dat de markt zeer wel in staat is om via vraagarticulatie te komen tot onderzoeksvragen en toedeling van onderzoeksgelden. Wanneer we enkel het onderzoek beschouwen van de ontvangers van Spinozapremie van 2014 betwijfel ik sterk of overheid, markt en samenleving tot een zelfde besteding van onderzoeksgelden zouden zijn gekomen dan de betreffende wetenschappers. Zo zal Dirk Bouwmeester de ontvangen Spinozapremie van 2,5 miljoen euro onder andere besteden aan onderzoek naar macroscopische quantumeffecten en plasmaringen. Corinne Hofman zal de premie naar alle waarschijnlijkheid benutten voor verder archeologisch onderzoek naar de Caribisch Indiaanse geschiedenis. En Theunis Piersma zal ongetwijfeld zijn onderzoek voortzetten over de invloed van klimaat, voedsel, roofvijanden, ziektekiemen en historisch-genetische achtergrond op het gedrag van wad- en weidevogels. Allen ontvingen de Spinoza-premie voor hun baanbrekende onderzoek. Maar denkt u nu werkelijk dat overheid, markt en samenleving tot eenzelfde toekenning van onderzoeksgelden zouden zijn gekomen wanneer louter zij deze mochten bepalen?

Natuurlijk, onderzoek in Nederland wordt met publiek geld gefinancierd en de wens van NWO om nieuwe wetenschappelijke kennis via 'open access' zo snel mogelijk beschikbaar te stellen aan de maatschappij is begrijpelijk. Veel wetenschappers hebben ten onrechte het idee hebben dat onderzoeksgegevens van henzelf zijn en ja, doorwerking van onderzoekskennis (kennisvalorisatie) behoeft aandacht. Maar hiertoe zijn andere interventies mogelijk dan de wetenschap uit te sluiten bij het definiëren van onderzoeksvragen.

De veranderingen in denken over kennis en de daarmee veranderde verhoudingen in de kennisinfrastructuur (relaties overheid, praktijk, burger, onderzoek en onderwijs) vragen om aanpassingen aan ons kennissysteem. Een vitale kennisruimte kenmerkt zich door beperkte autonomie

van type actoren zoals wetenschappers maar ook van inmenging van de markt bij kennisproductie, een mate van zelfsturing van bijvoorbeeld groepen burgers, gezonde hiërarchie tussen bijvoorbeeld beleidsmakers en –uitvoerders en gezonde competentie tussen partijen die een goede positie willen verwerven in de kenniseconomie. Gevaar ligt nu op de loer van een minder vitale kennisruimte dreigt te ontstaan waarin isolement van de wetenschap, machtsstrijd tussen verschillende rollen in de kennisinfrastructuur (financiers, afnemers, leverancier, etc), dominantie van partijen die één van deze rollen vervullen en groepsdwang zoals wetenschap die zich onderzoeksvragen laten voorschrijven overheersen.

Geschetste ontwikkelingen binnen onze tanende kenniseconomie vragen om interventies ter versterking van *horizontalisering* van verhoudingen binnen de kennisruimte. Horizontaliseren houdt in dat cultuur, missie, gemeenschappelijke normen, het groepsverband en de organisatorische aanpak een belangrijke plaats gaan innemen. In kennisontwikkelings- en doorwerkingprogramma, bijvoorbeeld binnen de Topsectoren, wordt gewerkt vanuit een procesmatige aanpak en vindt een integratie van kennisontwikkeling en –toepassing plaats. Dit stimuleert een kennisruimte waarin groepsleden zoals wetenschappers, financiers en kennisafnemers organische geïntegreerd en via begeleidende verhoudingen probleem- en organisatiegericht kennisprocessen organiseren. Waarbij op een open thematische wijze, probleemgericht via begeleidende verhoudingen kennis ontwikkelend en lerend zijn weg vindt door de kennisinfrastructuur. Laat de wetenschapper weer in vrijheid onderzoeken, en maak deze medeverantwoordelijkheid voor de doorwerking van kennis naar de maatschappij. Op naar een vitale kennisruimte!

Dr. Steven de Groot is onderzoeker en publicist en doet onderzoek naar kennisinfrastructuren en kennismanagement. Zijn boek ‘De utopie van de kenniseconomie’ verschijnt komend voorjaar